
MAJKA I KĆI U (FEMINISTIČKOM) ZRCALU BAJKE I MITA

Uz knjigu Veronice L. Schanoes, *Fairy Tales, Myth, and Psychoanalytic Theory: Feminism and Retelling the Tale*, Ashgate, Burlington, 2014., 159 str.

Nada Kujundžić

U suvremenoj poplavi (odnosno, riječima Jacka Zipesa, kulturnom tsunamiju) adaptacija i reinkripcija bajki – filmskih, književnih, kazališnih, televizijskih itd. – studija profesorice na newyorškom Queens Collegeu Veronice L. Schanoes *Fairy Tales, Myth, and Psychoanalytic Theory: Feminism and Retelling the Tale* javlja se kao zanimljiv i osvježavajući kontrapunkt koji žarište interesa okreće razdoblju od 70-ih do 90-ih godina prošloga stoljeća. Osim toga, riječ je, tvrdi autorica, o prvoj studiji koja reinkripcije bajki i mitova razmatra usporedo s teorijskim napisima i trendovima dominantnima u istome razdoblje. Književnost i (feministička i psihoanalitička) teorija, zaključuje Schanoes, nastaju ne samo paralelno jedna s drugom već i u reakciji jedna na drugu, tvoreći tako složen i isprepleten odnos koji predstavlja osnovicu ovdje prikazane monografije.

Pet poglavlja koja tvore ovu studiju (uokvirena uvodom i epilogom) tematski su podijeljena na dva dijela, posvećena dvama središnjim preokupacijama istraživanja Veronice L. Schanoes: odnosu majke i kćeri, njegovim prikazima i značenju za sam proces književne reinkripcije (1.–3. poglavlje) i motivu zrcala te njegovu odrazu/prikazu ženskog iskustva sebstva (4. i 5. poglavlje). Uvodno poglavlje ocrta povijesne, kulturne i teorijske parametre istraživanja, donosi kratak pregled feminističke

psihoanalitičke teorije te definira temeljne pojmove reinkripcije, bajke i mita. Vođena pitanjem privlačnosti bajki i mitova, odnosno fantastike općenito kao predloška i nadahnuća za feminističke reinkripcije, autorica se oslanja na teorijske i metodološke zasade postojećeg istraživanja suvremenih, postmodernističkih bajki (Jack Zipes, Vanessa Joosen, Stephen Benson, Jessica Tiffin itd.). Međutim, dok spomenuta istraživanja reinkripcije promišljaju u kontekstu žanra bajke, Schanoes im pristupa kao primjerima ženskoga pisma.

Odnosu majke i kćeri, točnije njegovu značenju i obradi u teorijskim (Adrienne Rich, Nancy Chodorow) i književnim tekstovima (*Krvava odaja* i *Čarobna prodavaonica igračaka* Angele Carter, *White as Snow* Tanith Lee, *Beloved* Toni Morrison, *Kissing the Witch* Emme Donoghue, *The Girl Who Trod on a Loaf* Kathryn Davis, *Witches Abroad* Terryja Pratchetta, kratke priče Kelly Link itd.), posvećena su prva tri poglavlja studije. Valja napomenuti da se pojam „majka“ u studiji rabi u vrlo širokom značenju koje nadilazi ono biološke majke te obuhvaća bilo koju stariju žensku figuru koja ima ili je u nekome trenutku imala moć nad, tj. bila odgovorna za mlađu ženu. Važnost spomenute veze Schanoes prepoznaje ne samo na razini pojedinačnih reinkripcija, tj. njihova sadržaja, već i žanra šire. Drugim riječima, odnos majka – kći Schanoes tumači kao metaforu

samog čina reinskripcije (dakle, odnosa između reinskripcije i njena predložka), pa i pripovijedanja općenito. Treće poglavlje reinskripcije promišlja u širem kontekstu odnosa s književnom tradicijom (T. S. Eliot, Harold Bloom i Sigmund Freud ovdje se javljaju kao ključni dijaloški partneri) te njihovoj važnosti. Reinskripcije bajki i mitova autorica izuzetno pozitivno vrednuje i tumači kao važno sredstvo kojim se priče održavaju na životu, obnavljaju, iznova osmišljavaju i revitaliziraju te predstavljaju novoj publici. Štoviše, napominje Schanoes, „umjetnička i kulturna snaga priče može doseći ili povratiti puninu svoga utjecaja jedino u reinskripciji“ (57; svi prijevodi su moji).

Motiv zrcala, obrađen u 4. i 5. poglavlju, prepoznaje se kao ključan simbol kako u bajkama i mitovima („Snjeguljica“, „Snježna kraljica“, mit o Narcisu) tako i u teorijskim napisima, posebno onima Luce Irigaray (*Speculum of the Other Woman*), Sandre Gilbert i Susan Gubar (*The Madwoman in the Attic*), Naomi Wolf (*Mit o ljepoti*) te, naravno, Jacquesa Lacana. Dok tradicionalna feministička kritika u zrcalu prepoznaje sredstvo patrijarhalne opresije te promicanja mita o ljepoti i kulture nadmetanja među ženama, u reinskripcijama ono se preobražava u pozitivan izvor čarolije, kreativnosti i ženske moći. Iako se Schanoes i ovdje vraća primjerima iz prethodnih poglavlja, privilegirano mjesto unutar analize pripada bajkama iz Carteričine *Krvave odaje*, u kojima se zrcala – obična i čudesna – javljaju u širokom rasponu uloga, od destruktivnih do oslobađajućih. Slijedeći argumentaciju JeniJoy La Belle, predstavljenu u njezinoj studiji *Herself Beheld: The Literature of the Looking Glass*, koja povezuje knjige i zrcala, Schanoes u zrcalu vidi simbol cjelokupnog žanra fantastike koji, smatra ona, posjeduje posebnu privlačnost upravo za spisateljice. Zrcalni odraz te motiv dvojnice kao posebno relevantan za žene čiju dvojnju egzistenciju – kao subjekta i objekta, kao javnog i privatnog subjektiviteta – diktira sâm patrijarhat, u središtu su zanimanja petoga poglavlja. U njemu Schanoes također (nažalost, vrlo kratko) predstavlja koncept zrcalne, odnosno dvostruke naracije oprimjerene u djelima kao što su *Penelopeja* Margaret Atwood (zrcalna slika Homerove *Odiseje*).

U (kratkome) epilogu autorica iznova povezuje psihoanalitičku teoriju i kreativne reinskripcije mitova i bajki kao dva (doduše, bitno različita) oblika pripovijedanja, naglašavajući važnost njihova zajedničkog, paralelnog iščitavanja. Studiju zaključuju indeks i tematski organiziran popis literature (primarni tekstovi, tj. reinskripcije, teorijski tekstovi s temom ženske subjektivnosti i ostali izvori).

U ovoj vješto i pristupačno napisanoj studiji autorica promišljeno i smisleno gradi svoju argumentaciju, postupno ju proširujući i nadgrađujući iz poglavlja u poglavlje. Analiza zanimljivoga i šarolikoga korpusa koji uz sada već kanonske tekstove poput Carteričinih bajki obuhvaća i manje poznata/istražena djela, prepuna je intrigantnih i poticajnih poveznica, zapažanja i tumačenja. Schanoes se kreće začudno slabo istraženim pravcima unutar (feminističke) psihoanalitičke kritike bajke, kojom uglavnom dominiraju freudovsko-jungovski intonirana čitanja, a feministički profilirani tekstovi nerijetko isklizavaju u domenu literature samopomoći, nudeći bajke/mitove i pripadajuće im arhetipove kao identifikacijske modele na putu oslobođenja i (ženskog) osnaživanja (npr. u nas iznimno popularna knjiga Clarisse Pinkole Estés *Žene koje trče s vukovima*). Vrijedan doprinos istraživanju bajki, adaptacija i književnosti, kao i psihoanalitičkoj i feminističkoj kritici te rodnom studijima, *Fairy Tales, Myth, and Psychoanalytic Theory* i u tom je smislu dobrodošao kontrapunkt dominantnim trendovima, pružajući model i poticaj za buduća istraživanja.